

Ponovno postavljeno znamenje Pod zijavko

Minca Rihtaršič

Zgodovinska skupina župnije Železniki je za izdajo knjig Znamenja v Železnikih in okolici ¹ in 2 v letih 2008 in 2010 zbrala, fotografirala in dokumentirala znamenja, ki jih srečujemo na naših vsakdanjih poteh. Zabeležena so tudi tista zamenja, ki so spremenjena, predstavljena s prvotnih lokacij in ki jih iz različnih razlogov ni več.

Janko Jelenc, Anton Tavčar, Miran Benedičič, Jože Frelj in Lojze Tolar so bili skupaj z župnikom Tinetom Skokom najbolj prizadevni, da se je zopet izdelalo znamenje v spomin na nesrečo, v kateri je februarja leta 1915 preminil ded Petra Polajnarja.

Dandanes si ne moremo predstavljati, da bi bili na naših vsakdanjih poteh na delo, v šolo ali le v trgovino izpostavljeni stalni nevarnosti snežnega plaz, kamenja ali drevja. Pod zijavko oziroma Pod drčo je sedaj nameščena lovilna mreža, v kateri lahko vidimo, pred čim vse nas varuje.

Cesta je razširjena, brežini proti gozdu in ob Sori sta urejeni. Zato se mirneje lahko ozremo na skromno, vendar pomensko zelo bogato znamenje.

Tetin mož Peter Banič (r. 1944, Hotavlje) je kot

mladenič delal pri cestnem podjetju, ki je dela opravljalo v Selški dolini. Pozimi so se naprej od sokolskega – kulturnega doma redno prožili plazovi – ne le sneg, tudi drevje in kamenje je bilo vmes, kar se je vse vsulo tudi v strugo Sore. Preden so prekopali plaz in odmetavali sneg proti Zalem Logu, se je običajno v Železnikih na istem mestu že sprožil naslednji plaz.

Poimenovanje kraja in nesreče, ki so se dogajale na tem mestu zaradi plazov in urejanja odseka, je obširno opisala dr. Vida Košmelj v knjigi Železniki skozi čas, Didakta, 2007, str. 191–192², in v članku Pod zijavko, Izvor železnikarskih poimenovanj naselij, Železne niti št. 8, 2011, str. 389–390³.

Zanimiva je upodobitev Ladislava Benescha, nemško-českega slikarja, risarja in vojaka. Na njegovi perorisbi⁴ – pogled z vznožja Kovaškega vrha proti Trnju – je na tem mestu vidno znamenje, zarisano sicer kot nekakšna kapelica. Risba je morda nastala okoli leta 1892, kot je sam zapisal na drugi risbi Železnikov – motiv plavža. Do leta 1909 je Benesch opravljal vojaški poklic. Njegova dela – risbe in akvareli, so bila odkupljena leta 1911.

Ladislav Benesch: Železniki.

V prvi knjigi Znamenja v Železnikih in okolici je objavljena fotografija spreveda sokolic in je znamenje malce bolje vidno.

Znamenje je vidno tudi na fotografiji iz arhiva Janka Pintarja – Miklavževega iz Dražgoš. Fotografija žal ni datirana, na hrbtni strani je zapis: "Železniki: Nastop sokolov pred sokolskim domom, cesta pelje od doma naprej proti gorenjem koncu Železnikov"⁵. Fotografija je izpred druge svetovne vojne, saj je dejavnost društva z vojno prenehala.

Andrej Pavlovec je v članku v Loških razgledih opisal rezbarska in slikarska dela, pripisana Plnadarju – Antonu Tonetu Klemenčiču, podobarju (r. 1844 ali 1845, †1927), in ugotavlja, da je nekatera težko opredeliti, da so nastala povsem izpod njegovih rok, saj je sodeloval še z nekaterimi izdelovalci ali pa je določeno znamenje, razpelo ipd. le obnovil, popravil ali preslikal. O znamenju Pod zijavko je zapisal:

"Edino znano, njemu pripisano, je votivno leseno znamenje v Železnikih ob cesti, na kraju, ki ga ime-

nujejo Pod zijavko, poslikano s prizorom Marijinega kronanja. Znamenje je zelo poškodovano, barve so mestoma že odpadle ali pa obledele, tako da težko razberemo prvotno barvno skalo."

Zapis je bil objavljen leta 1958.⁶

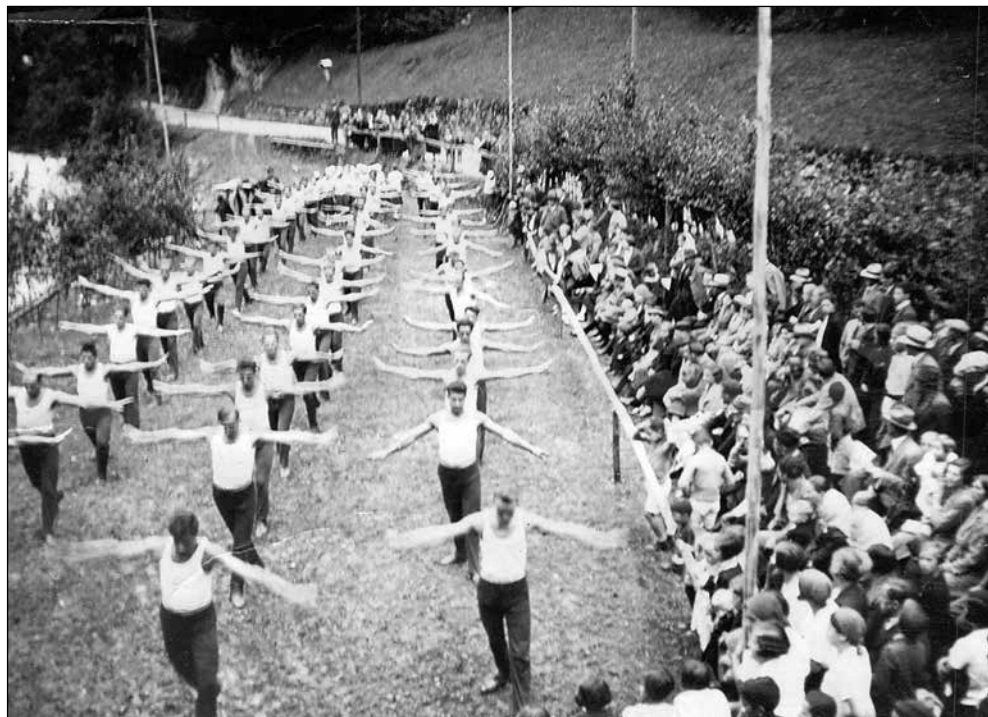
23. januarja 1944 se je na tem mestu zgodil tragični vojni dogodek.⁷ Obeležuje ga plošča padlim borcem Prešernove brigade, ki je bila leta 1966 vzdana v skalno steno zahodno od znamenja.

Po fotografiji in po skici, ki jo je po spominu narisal Peter Polajnar, je arhitekt Bojan Rihtaršič pripravil načrt.

Novo znamenje je postavljeno na zemljišču s soglasjem lastnika Antona Ranta.

Prvotni motiv (glavna slika) je po spominu Petra Polajnarja prikazoval Marijino kronanje. Na sredi podobe je bila Marija, nad njo dva angela, ki sta držala krono, levo in desno sta bila upodobljena sv. Anton in sv. Frančišek.

Skupina je iskala za kraj in čas najprimernejši motiv in ga našla v združitvi štirih pomembnih

Nastop Sokolov.

obletnic. Slikar Miro Kačar ga je upodobil v tehniki akrila na les.

Podoba Jezusa – Božje usmiljenje je naslikana po videnju poljske redovnice in mistikinje Favstine Kowalske. Za svetnico jo je leta 2000 razglasil sveti papež Janez Pavel II., ki je bil človek našega časa in naše (slovanske) krvi, ki je poznal veselje in radost, stiske in trpljenje naroda, ki je šel skozi razburkane čase svetovnih vojn, materializma in potrošništva, moralne zime ... Njegove besede pri prvi maši ob nastopu papeške službe so bile: "Ne bojte se! Odprite, na stečaj odprite vrata Kristusu!" Podobno je ponovil leta 1996 ob obisku Slovenije mladim v Postojni (20-letnica prvega obiska v Sloveniji).

Blagoslov znamenja je bil v nedeljo, 20. novembra 2016, ob sklepu svetega leta usmiljenja.

Tretja obletnica je tretji obisk milostnega kipa Marije Romarice iz Fatime, ki je v Sloveniji potekal od maja do oktobra 2016, četrta pa priprava na 100-letnico prikazovanj v Fatimi (2017).

Risba Mira Kačarja.

Podoba na obnovljenem znamenju pa nam kaže še Marijino držo do nas: z rožnim vencem nas spominja, da skozi molitev z nami deli težave in nevarnosti.

Izkop za izdelavo temelja in postavitev so izvedli Jože Frelih, Janko Jelenc in Miran Benedičič. Leseni del (macesen) je izdelal Anton Demšar – Karlinčev. Tablo, na katero je naslikana podoba, je pripravil Tone Tavčar – Špendalov. Pločevinasto streho in kovinski nosilec, vdelan v temelj, je izdelal Vito Logar. Na hrbtni strani znamenja je pritrjena kovinska plošča, v katero je Konrad Triler vtisnil podatke o znamenju in izdelovalcih.

Pred postavitvijo je bilo znamenje nekaj dni na ogled v cerkvi sv. Antona. Župnik Tine Skok je pripravil spominsko podobico. Tine Benedičič je znamenje pred postavitvijo na stalno mesto fotografiral pred župniščem.

Na hrbtni strani podobice so zapisane obletnice in razlaga motiva.⁸

Znamenje je blagoslovil župnik Tine Skok.

Gospod Peter Polajnar (r. 1928) je za dogodek zapisal in ob blagoslovu prebral:⁹

Spoštovani prisotni!

Zbrani smo na mestu, kjer so naši predniki pred stotimi leti postavili spominsko obeležje na tragični dogodek, ki se je zgodil tu, Pod zijavko, in je botroval smrtni žrtvi. Vi vsi tukaj zbrani ste mlajša, druga, tretja ali celo četrta generacija po tem dogodku, pa zato o njem veste kaj malo ali pa ničesar. Časovni odmik, menjava generacij in človeška pozabljivost sta opravila svoje. Sledi so zabrisane.

Kaj je bil vzrok tej tragediji in kdo je bil žrtev?

Pisnega vira o dogodku ni. Ostajajo le ustna izročila. Ta so mi posredovale moje tete, pokojnikove hčere, takrat še vse mladoletne in je zato spomin, kolikor je ohranjen, lahko pomanjkljiv, pa tudi vprašljiv.

Žrtev je bil moj ded.

Tedaj je bila huda zima z dokaj zapadlega snega. Tisti dan v mesecu februarju leta 1915 je bila nedelja. Kot vsako se je ded tudi tistikrat udeležil cerkvenega opravila desete svete maše. Po končanem obredu se je napotil proti Gorenjemu koncu. Tja pa mu ni bilo dano priti. Pot mu je tu, Pod zijavko, presekal silovit snežni plaz, ki je prihrumel po drči nad cesto. Masa plazju in njegova hitrost je bila tako silovita, da ji ded ni mogel uteči. Sunek, ki ga je zajel, je bil tako silen in izrazil, da ga je odtrgal od tal in ga skupaj s snežno maso potegnil s seboj v strugo Sore. Ob tem je z glavo udaril v skalo, kar je bilo zanj usodno. Zlomil si je tilnik in obležal mrtev.

Cesta je bila takrat polna ljudi. Tisti manj ogroženi so uspeli uteči in so tako preprečili, da bi bila tragedija še večja. Po šoku, ko so se ljudje ovedli, kaj se je zgodilo, so takoj pričeli z reševanjem, toda dedu ni bilo več pomoči.

Verjetno je, da so nesreči botrovale tudi okoliščine. Cesta je bila zasnežena, prehodna le z ozko

gazjo, drča je bila proti plazju nezavarovana, prav tako brežina Sore, ki je bila brez zaščitne ograje. Tako je plaz brez ovir imel prosto pot, neovirano je drsel naprej in se umiril šele ob dosegu struge. Takrat pa je bilo že vse postorjeno.

In kdo je bil moj ded?

Ni bil domačin. Bil je prišlek iz doline Kokre, iz vasi Tupaliče. K nam je zašel išoč kruha. Po poklicu je bil žagar. V njem se je udinjal različnim lastnikom žag v bližnji okolici. Žagarija je bila več ali manj sezonsko delo. Da bi preživel številno družino, se je dodatno zaposloval še s postavljanjem kop in kuhanjem oglja. Ustabil se je na Česhnjici, kjer si je osnoval dom in družino. Sreča mu ni bila mila. Pod silo razmer se je dvakrat poročil. Žena iz prvega zakona mu je umrla, ko mu še ni bilo štirideset let. V prvem zakonu so se mu rodili štirje, v drugem pa še sedem otrok, od katerih sta dva še dojenčka umrla. Otroci iz prvega zakona so po doseženi polnoletnosti odšli v Ameriko in tam ostali. Otroci iz drugega zakona pa so se že sirote – mati jim je umrla le dve leti kasneje – raztepli po

V ospredju Peter Polajnar, Konrad Triler, župnik Tine Skok. Foto: Matej Šubic

raznih krajih in si tam ustvarili družine. Njegove korenine pa so se zarastle tudi v domačem kraju, iz njih se oplaja naš rod.

Obeležje, postavljeno na tem mestu pred stotimi leti, je kljubovalo času preko trideset let. Ko pa je bilo v sosesčino postavljeno še eno obeležje, za obe pač ni bilo mesta.

*Zato je bilo tisto, ki je bilo za čas manj primer-
no, odstranjeno.*

Danes, šestdeset let po tem, nove generacije postavljate novo – staro obeležje. To pot ne več prvotnemu namenu. Stoletni odmik dogodka je zabrisal sledi.

*Danes ga postavljate iz čistega zanosa kot zgo-
dovinsko vrednoto kraju iz spoštovanja in ljubez-
ni do dediščine kulture.*

*Preveva me veliko zadovoljstvo ob dejstvu po-
novne postavitve, ki mi ne glede na sedanji pomen
kot potomcu še vedno pomeni spomin na deda.*

*Vsem vam, ki ste si prizadevali in pri ponovni
postavitvi sodelovali in doprinesli svoj delež, se s
tega mesta toplo zahvaljujem.*

Iskrena vam hvala.

Ded Matevž Polajnar je bil rojen leta 1850 v Tupa-
ličah. Doma so imeli gostilno. Matevžu naj bi "rihta-
li" nevesto, a se ni želel poročiti z njo, zato je odšel
od doma. Gostilno in domačijo je prevzela njegova
sestra. Matevž se je poročil s Franco Gajgar. Živela
sta na Češnjici. Imela sta štiri otroke – Johano, Mic-
ko, Tono in sina, ki so odšli v Ameriko.

Pokopan je v Selcih in domači naj bi imeli kar ne-
kaj težav, da so ga pokopali tam, saj je bila menda
navada, da so morali ponesrečenca pokopati v fari,
kjer je umrl. Druga žena Antonija mu je rodila še se-
dem otrok, pet jih je preživelo. Sama je umrla dve
leti za možem.

Vsi izdelovalci novega znamenja so prispevali
svoje sposobnosti, čas in potreben material brez-
plačno.

Miro Kačar vsako leto daruje svoje slikarsko delo
za dobrodelni namen. Njegovo darilo je preko tega
dela namenjeno kar nam vsem, da se ob pogledu na
znamenje spomnimo na žrtve in se hkrati zaupamo
v Božje varstvo.

Prostovoljni prispevki, ki so bili zbrani ob blagos-
lovu, so bili dodani sredstvom, zbranim na novem-
brski dobrodelni prireditvi v organizaciji župnijske
Karitas in župnij Selške doline, ki so bila leta 2016
namenjena potrebam misijona v Albaniji, kjer delu-
je sestra usmiljenka Vida Gerkman.

Novo znamenje. Foto: Matej Šubic

Opombe:

¹ Znamenja v Železnikih in okolici (1), Župnija Železniki, 2008, str. 27.

² Košmelj, Vida, *Železniki skozi čas, Didakta*, 2007, *Ledinska in krajevna imena*, str. 191–192.

³ Košmelj, Vida, *Pod zijavko, Izvor železnikarskih poimenovanj naselij*, Železne niti št. 8, 2011, str. 389–390.

⁴ Ladislav Benesch, Železniki, hrani Narodni muzej Slovenije. Kot vojak je L. B. Plemeniti služboval tudi na Slovenskem. Kot podpolkovnik avstrijske vojske je likovno dokumentiral številne kraje na Kranjskem in Koroškem in si ob tem prizadeval za ohranjanje umetnostnih spomenikov.

Leta 1911 je deželni odbor na predlog muzejskega ravnateljstva današnjega Narodnega muzeja Slovenije od Benescha kupil 178 akvarelov, tuševih in drugih risb, čemur je kot darilo dodal še 107 pokrajinskih slik Gorenjske. Vsa dela prikazujejo izključno kranjske motive.

Njegova žena Julija Pauer, nečakinja Karla Dežmana, konservatorja za Kranjsko, je bila doma iz Podkorena, kjer sta zakonca pogosto preživljala svoj dopust. Vir: Mahnič, Katja (2011). Ladislav Benesch o svojem spomeniškovarstvenem delu, *Ars et humanitas*, letnik 5, številka 2, str. 216, dostopno na spletu: www.dlib.si, www.slovenska-biografija.si.

Perorisba Pogled na Železnike, datirana 1892. Obe risbi dostopni na <https://www.europeana.eu>.

⁵ Hvala Roku Pintarju za dovoljenje za objavo fotografije. Dobeseden prepis s hrbita fotografije.

⁶ Pavlovec, Andrej, Ljudski umetnik Tone Klemenčič – Plnadar, Loški razgledi 5, 1958, str. 155.

⁷ Iz dnevnika Lokačeve mame, Loški razgledi, letnik 16, 1969, str. 59–60.

⁸ Podrobneje o naslikanem motivu in obletnicah, povezanih v njem:

<http://www.obcestvo.si/aktualno/303-blagoslov-znamenja-pod-zijavko-v-zeleznikih>

⁹ Polajnar, Peter – zapis, november 2016.

Še nekaj člankov o znamenjih in kapelicah v Selški dolini:

Skok, Barbara, Tipi in razvoj znamenj na Loškem ozemlju – Selška dolina, Loški razgledi, letnik 32, 1985.

Gasser, Marija: Znamenja, kapelice, razpela v vaseh pod Ratitovcem, Železne niti 11, 2014.

Gasser, Marija: Vasi pod Ratitovcem skozi čas, samozaložba, Železniki 2015.

Zupanc Ciril, 150-letnica votivnih kapel v Selški dolini, Loški razgledi 2010, št. 57, str. 279.

